

فصل اول.....	۴
کلیات، مفاهیم و تعاریف.....	۴
مقدمه.....	۵
۱-۱ ضرورت تحقیق.....	۵
۱-۲ پیشینه تحقیق.....	۶
۱-۳ سوالات اصلی و فرعی.....	۷
۱-۴ فرضیه تحقیق.....	۷
۱-۵ روش تحقیق.....	۷
۱-۶ منابع تحقیق.....	۸
۱-۷ هدف تحقیق.....	۸
۱-۸ تعاریف، مفاهیم و پیشینه تاریخی زندان.....	۸
۱-۸-۱ ادله:.....	۹
۱-۸-۲ مشروعیت.....	۹
۱-۸-۳ فقه.....	۹
۱-۸-۴ زندان در لغت.....	۱۰
۱-۸-۵ مفهوم لغوی زندان.....	۱۰
۱-۸-۶ مفهوم اصطلاحی حبس:.....	۱۱
۱-۸-۷ کلماتی که مترادف حبس هستند.....	۱۱
۱-۸-۸ کلماتی که دارای ارتباط با حبس هستند.....	۱۲
۲-۱ بخش دوم.....	۱۴
۱-۲-۱ پیشینه تاریخی زندان.....	۱۴
۱-۲-۲ پیشینه تاریخی زندان در اسلام.....	۱۵
بخش سوم - انواع و اهداف مجازات در اسلام.....	۱۸
۱-۳-۱ انواع مجازات در اسلام.....	۱۸
۱-۳-۲ حدود.....	۱۸
۱-۳-۳ قصاص.....	۱۹
۱-۳-۴ دیات.....	۱۹
۱-۳-۵ تعزیرات.....	۲۰
بخش چهارم.....	۲۱
۱-۴-۱ اهداف مجازات ها در اسلام.....	۲۱
فصل دوم.....	۲۳
ادله مشروعیت زندان در اسلام.....	۲۳
۱-۱-۲ مشروعیت زندان از نگاه اسلام.....	۲۴

۲۴	بخش اول
۲۵	۲-۱-۲ بررسی فقهی موضوع زندان از دیدگاه قرآن
۲۵	۱- اولین دلیل آیه ۳۳ سوره مائده است
۳۴	۲- دومین دلیل آیه ۱۵ سوره نساء است
۳۸	۳- سومین دلیل آیه ۱۰۶ سوره مائده است
۴۴	۴- دلیل چهارم آیه ۵ سوره مبارکه توبه هست
۴۷	نتیجه گیری
۴۹	بخش دوم
۴۹	۲-۱-۲ زندان در سنت (از دیدگاه سنت)
۵۳	بخش سوم
۵۳	مشروعیت زندان از دیدگاه عقل و اجماع
۵۳	۲-۳-۱ از دیدگاه اجماع
۵۴	۲-۳-۲ از دیدگاه عقل
۵۶	۲-۳-۴ نظرات فقهاء درباره مشروعیت زندان
۶۰	فصل سوم
۶۰	موارد حبس در جرائم مختلف
۶۱	۳-۱-۱ موارد زندان در اسلام
۶۳	۳-۱-۲ الف. حبس در جرائم مرتبط با قتل نفس
۶۵	۳-۱-۳ دیدگاه فقهاء متقدم و متاخر در مورد زندان نمودن در قتل عمد
۶۶	۳-۱-۴ حبس ممسک در قتل
۶۸	۳-۱-۵ دیدگاه فقهاء در مشروعیت حبس ممسک در قتل
۶۹	۳-۱-۶ حبس آمر قتل عمد
۷۲	۳-۱-۷ حبس عامل فرار متهم به قتل
۷۲	۳-۱-۸ دیدگاه فقهای امامیه در حبس عامل فرار متهم به قتل
۷۳	۳-۱-۹ حبس تروریست
۷۳	۳-۲-۱ مجازات تراشیدن موی سر زن
۷۴	۳-۲-۲ دیدگاه فقهاء در مجازات از بین برنده موی سر زن
۷۵	۳-۳-۱ مجازات زندان برای دانشمندان فاسق، پزشکان جاهل و دلالان کلاهبردار
۷۷	۳-۴-۱ حکم ارتداد و حبس مرتد
۷۷	۳-۴-۲ حکم زن مرتده
۷۸	۳-۴-۳ ارتداد دو قسم است
۷۸	۳-۴-۴ دیدگاه فقهاء درباره ارتداد و حبس مرتد
۸۰	۳-۴-۵ دیدگاه فقهاء درباره محاربه و حبس آنان

۸۱ ۳-۴-۶ حبس شرارت و فساد افکنی (ذعاره) و (دعاره)
۸۴ ۳-۴-۷ حبس باغی، طاغی و یاغی (بغی)
۸۵ ۳-۸-۱ حبس ممتنع از ادای دین
۸۶ ۳-۸-۲ دیدگاه فقهاء در حبس ممتنع از ادای دین
۸۹ ۳-۹ موارد فقهی غصب و آکل مال یتیم
۹۱ ۳-۱۰ حبس سارق
۹۲ ۳-۱۰-۲ دیدگاه فقهاء در حبس سارق
۹۳ ۳-۱۱ حبس جیب بر، رباننده، کیف زن و نباش
۹۵ ۳-۱۲ حبس نباش
۹۷ ۳-۱۳ حبس تارک نفقه
۹۷ ۳-۱۳-۲ دیدگاه فقهاء در حبس تارک نفقه
۹۹ ۳-۱۴ حبسظهار کننده
۱۰۱ ۳-۱۵-۱ حبس ایلا کننده
۱۰۳ ۳-۱۵-۲ دیدگاه فقهاء در مورد ایلاء
۱۰۵ فصل چهارم
۱۰۵ جایگاه زندان در میان کیفرهای اسلامی
۱۰۹ ۴-۳-۱ انواع زندان در اسلام
۱۱۰ ۴-۴ زیان های زندان
۱۱۱ ۴-۵-۱ حقوق زندانی در اسلام
۱۱۲ ۴-۵-۲ حقوق زندانیان
۱۱۳ ۴-۵-۳ کار و اشتغال در زندان
۱۱۳ ۴-۵-۴ آینده زندانی در اجتماع
۱۱۵ نتیجه گیری
۱۱۷ پیشنهادها
۱۱۹ فهرست منابع

فصل اول

کلیات، مفاهیم و تعاریف

مقدمه

زندان بعنوان مهمترین شکل واکنش جامعه علیه مجرم است. و در ادوار بسیار دور ضمانت اجرایی کیفری، در قالب مجازاتهای شدید بدنی بر پایه انتقام و سرکوب به ویژه اعدام، و سایر مجازاتهای غیر انسانی داشته است. و در تمام حکومتها مهمترین وسیله برای سرکوبی مخالفان به ویژه اسرای جنگی بود. و با ظهور اسلام، این رفتار غیر انسانی برای اولین بار بخصوص در زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و خلفای راشدین از بین رفت. ولی با تاسف تمام، باید اذعان کرد که، در حکومتهای اموی و عباس، حاکمان و دولتمردان آنها آموزه‌های پیامبر(ص) را فراموش، و حتی بر خلاف دستورات و آموزه های دینی با زندانیان رفتار می کردند.

آن گونه که از متون تاریخی بر می آید، پیامبر (صلی الله علیه و آله) اسیران جنگی را در بین مسلمانان تقسیم می کردند، و نگهداریشان را به عهده آنان می گذاشت. در پاره ای اوقات نیز متهمان و اسیران را به طور موقت در مسجد نگهداری می کردند، و در مواردی خاص آنها را به ستونهای مسجد می بستند.

در این تحقیق تلاش شده است که، به مباحثی چون ادله مشروعیت زندان در قرآن و سنت بپردازیم. و نظرات فقهای شیعه و اهل سنت در خصوص موضوع بررسی شود، و در کنار، آن از حقوقی که یک زندانی، به عنوان انسان صاحب کرامت دارد، سخن به میان آید، تا حاکمان اسلامی بر اساس مبانی آن با زندانیان برخورد نمایند.

در قرآن چهار آیه، بر مشروعیت زندان دلالت دارد، و فقهاء به استناد آن آیات، در موضوع زندان تحقیق نمودند. و در سنت پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) مواردی یافت می شود، که دلالت بر مشروع بودن حبس می نماید.

این تحقیق در چهار فصل، با عنوانهای کلیات، ادله مشروعیت زندان، موارد حبس در فقه شیعه و اهل سنت، و فصل پایانی جایگاه حبس در میان کیفرهای اسلامی تهیه شده است. امید است که از نظرات سودمند خوانندگان عزیز در خصوص نواقص این اثر بهره مند شویم، و وجود نقص و نارسایی در این نوشته را بر بنده ببخشایند.

۱-۱ ضرورت تحقیق

مجازات زندان سابقه طولانی در تاریخ بشر دارد. در زمان های گذشته مجازات ها با قساوت و شقاوت تمام اجرا می شد. مجازات هایی از قبیل زنده به گور کردن، سوزاندن، طعمه حیوانات درنده ساختن، کور کردن و انواع شکنجه های بدنی رواج داشت. با آمدن دین اسلام، خیلی از مجازات های فوق منع گردید، و نسبت به مجازات زندان، شرایطی را فراهم ساخت که در مواردی خاص می توان زندان را معمول نمود. به خاطر آسیب های اجتماعی، اخلاقی، اقتصادی که بر پیکر اجتماع و زندانی وارد می شود، ضرورت تجدید نظر در مجازات زندان روشن می گردد. به همین خاطر ریاست محترم قوه قضاییه سیاست زندان زدایی را در دستور کار خود قرار داده اند. و چون در فقه امامیه و عامه موارد منجر به زندان محدود هستند، و برای هر تخلفی مثل تخلفات رانندگی یا انتخاباتی و... زندان روانی دارند. این درحالی که در قوانین فعلی برای موارد فوق، مجازات زندان لحاظ شده است. امید می رود که استفاده از زندان به کمترین حد (موارد مشروع) کاهش پیدا کند. و این تحقیق می تواند در این زمینه راه گشا باشد.

۱-۲ پیشینه تحقیق

مجازات زندان در طول تاریخ فراز و نشیب های زیادی داشته است. در فقه امامیه به موارد محدودی از مجازات زندان اشاره شده است. چون حاکمان حکومت اسلامی در طول تاریخ کسانی بوده اند که با فقه امامیه فاصله داشته اند، به همین جهت زندان در منابع فقهی به شکل پراکنده، و در بخشهای از ابواب حدود و تعزیرات آمده است. لذا فقهاء بحث های کامل و جامعی که در سایر موارد فقهی مطرح نموده اند در مورد حبس ارایه نکرده اند، و فقط به صورت پراکنده و در بعضی از فروع، حبس را مطرح کرده اند. در میان قدما مرحوم شیخ طوسی در کتاب های مبسوط، خلاف، و نهاییه به ذکر بعضی از مصادیق زندان پرداخته اند. و فقهای بعد از او به ذکر بعضی از موارد زندان اشاره داشته اند. در حالی که فقهای معاصر کتابهای متفاوتی در خصوص زندان نوشته اند. به طور مثال نجم الدین طبری کتابی با عنوان موارد السجن فی النصوص و الفتاوی به رشته تحریر در آورده اند و قبل از او احمد وائلی کتابی با عنوان احکام سجون را نوشته اند و آیه الله محمد حسینی شیرازی در الموسوعه فقهی اش و آیه الله منتظری در کتاب مبانی حکومت اسلامی به موارد زندان و ادله مشروعیت آن، اشاره کرده اند. با اینحال تحقیقی که در حد یک پایان نامه کارشناسی ارشد به بررسی فقهی مباحث مشروعیت و موارد زندان پردازد، یافت نشد. و جا دارد که

فقهای عظام با توجه به استقرار حکومت اسلامی در این زمینه بحث های کافی و وافی بنمایند. و موارد زیادی را که برای آنها مجازات زندان لحاظ شده است مرتفع سازند. و درصدد تطبیق قوانین فعلی، با آنچه در منابع فقهی و روایی است برآیند، تا از میزان استفاده زندان، به عنوان مجازات کاسته شود، زیرا آموزه های دین بر زندان زدایی تاکید دارند.

۳-۱ سوالات اصلی و فرعی

- ۱- آیا در سیستم جزایی اسلام، زندان به عنوان یک مجازات مطرح است؟
- ۲- حقوق زندانی در اسلام چیست؟
- ۳- در سیستم های کیفری دنیا زندان چند قسم است؟
- ۴- رویکرد اسلام به مجازات زندان چیست؟
- ۵- شرایط زندان در اسلام باید چگونه باشد؟
- ۶- در فقه امامیه استفاده از مجازات های جایگزین زندان جایز است؟
- ۷- ادله قرآنی حبس کدامند؟

۴-۱ فرضیه تحقیق

در سیستم کیفری اسلام، خصوصاً فقه امامیه، زندان به عنوان یک مجازات مطرح نیست، بلکه یک ضرورت است که در مواردی خاص، مشروعیت دارد. ضرورت نه از آن جهت که واجب است بلکه به این معنا که کسانی که امنیت افراد و جامعه را در معرض خطر و تهدید قرار می دهند در جایی نگهداری شوند تا جامعه در آرامش باشد. نگاه اسلام به مجازات، اصلاح و تربیت مجرم است. و می توان به جای مجازات زندان، از روش های دیگری استفاده کرد. در اسلام زندانی، به عنوان یک انسان، دارای حقوقی است که، باید آنها را تامین کرد. گرچه موارد زندانی در فقه امامیه محدود است، ولی باید زندان ها را طوری ساخت، که عملاً بتواند مجرم را اصلاح نماید.

۵-۱ روش تحقیق

روش تحقیق در این پایان نامه به روش کتابخانه ای است.

۱-۶ منابع تحقیق

منابع تحقیق در پایان ذکر می شود، در این تحقیق از منابع اصیل فقهی و کتب حدیث استفاده شده است، که در فهرست منابع، در آخر تحقیق ذکر می شوند.

۱-۷ هدف تحقیق

در این پایان نامه نگارنده بر آن است، که بکوشد زندان زدایی، که در اسلام به آن تاکید وافری شده است را روشن کند. و از جهتی چون یکی از مسائلی است، که امروزه نه تنها در کشور، بلکه در تمام دنیا به عنوان یک مجازات اصلی قلمداد شده، و به حقوق زندانیان نیز توجه نشده است. این تحقیق بر آن است که به بررسی فقهی ادله مشروعیت زندان و حقوق زندانیان از منظر اسلام و دیدگاه فقهای اهل سنت و شیعه، در خصوص موارد زندان و اینکه مجازات حبس جزء کدامیک از کیفرهای شرعی است بپردازد، امید است که در سیستم قضایی کشور مورد توجه واقع شود و از زندان جز در موارد خاص به عنوان مجازات استفاده نشود، و استفاده از آن فقط به عنوان وسیله ای برای کشف حقیقت باشد.

۱-۸ تعاریف، مفاهیم و پیشینه تاریخی زندان

در ابتدا چند واژه که در این تحقیق عنوان پایان نامه را تشکیل می دهند، تعریف کرده و مفاهیم آنها را بیان می کنیم. در واقع تشریح این واژه ها برای فهم موضوع بسیار سود مند است.

۱-۸-۱ ادله:

الف: معنای لغوی: جمع دلیل، دلیل، رهبر. راهنما، مرشد، حجت، راه نماینده مرشد و برهان و آنچه برای ثابت کردن امری بیاورند. و بر دو قسم است، دلیل عقلی و دلیل نقلی (شرعی)^۱

ب: معنای اصطلاحی: معنای اصطلاحی: ادله جمع دلیل است، و در این جا به معنای استدلال و برهان آوردن است. و منظور از آن ادله شرعی از قبیل کتاب، سنت، عقل و اجماع می باشد.

۱-۸-۲ مشروعیت

مشروع بودن - مشروع آنچه مطابق شرع باشد، و شرع آنرا روا و جایز بداند^۲

۱-۸-۳ فقه

با عنایت به اینکه در عنوان این پایان نامه، کلمه فقه به کار رفته است، سزاوار است آن را نیز تعریف کنیم (معنای لغوی فقه: به معنای فهمیدن چیزی، و دانش آن آمده است. واژه فقه در عربی دلالت بر ادراک چیزی، و علم و دانش به آن آمده است. معنای اصطلاحی فقه، در معنی عام: علم به شرع است، و در معنی خاص: علم به اصول و عقاید (فقه الاکبر) و علم به فروع (فقه الاصغر) می باشد.

^۱ - علی اکبر دهخدا، لغت نامه واژه دلیل
^۲ - فرهنگ عمید. پیشین

شهید اول در تعریف لغوی و اصطلاحی فقه می فرماید: الفقه فی اللغه الفهم. و فی الاصطلاح هو العلم بالاحکام الشرعیه الفرعیه عن الادلتها التفصیلیه
فقه در لغت، به معنای فهمیدن است، و در اصطلاح شرعی عبارت است از: علم به احکام شرعی فرعی از روی ادله تفصیلی آنها.^۳

۱-۸-۴ زندان در لغت

در این مبحث به بررسی مفهوم لغوی و اصطلاحی زندان پرداخته می شود، و کلماتی که در آیات و روایات و لغت به معنای زندان به کار رفته است ذکر می شود.

۱-۸-۵ مفهوم لغوی زندان

کلمه زندان در فرهنگ عمید این چنین آمده است: جایی که محکومان و تبهکاران را در آنجا نگاه می دارند.

محبس و زندانبان: نگهبان زندان - کسی که در زندان مامور نگهبانی و نگهداری زندانیان است.^۴
در فرهنگ معین و لغت نامه دهخدا چنین آمده است: زندان به جایی که متهمان و محکومان را در آن نگاه دارند.

بندی خانه - حبس - قید خانه - و زندانبان آنکه در محبس، مامور نگاهبانی محبوسان است.
نگهبان زندان^۵

مفهوم لغوی حبس: المنع و الامساک. مصدر حبس. و یطلق علی الموضوع. و جمعه حبوس بضم الحاء. و قال للرجل: محبوس و حبیس وللجماعه: محبوسون و حُبُوس (بضم تین) و للمراه: حبیسه، للجمع: حبائس، و لمن یقع منه الحبس (حابس).^۶

^۳ - شیخ حسن بن زین الدین. معالم الاصول. تهران: ناشر شرکت انتشارات علمی و فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی. - ص ۲۷

^۴ - فرهنگ عمید. پیشین

^۵ - فرهنگ معین - چاپ اول، (تهران: ناشر انتشارات هنرور) ۱۳۸۷

^۶ - اسمائیل بن حماد. الصحاح اللغه (بیروت دار العلم للملایین ۱۹۹۰م) - القاموس المحیط و المصابیح المنیر ماده (حبس)

ترجمه: حبس. جلوگیری و نگهداری گویند و مصدر آن حبس است-وبه جای که حبس در آنجا صورت گیرد گویند و جمع آن حبوس است و به مرد زندانی گفته میشود محبوس و حبیس برای مفرد و برای جمع گفته می شود محبوسون و حبس، بضم تین. و به زنی که زندانی است، حبیسه گفته می شود، که جمع آن حبائس است، و به کسی که نگهبان زندان است حابس گویند.

۱-۸-۶ مفهوم اصطلاحی حبس:

هو تعویق الشخص و منعه فی التصرف بنفسه^۷ و الخروج الی اشغاله و مهماته الدینیة و الاجتماعیه^۸
مفهوم واژه حبس، به معنای گرفتن و ممنوع ساختن شخص از تصرف آزادانه و جلوگیری از پرداختن به مشاغل و امور مهم دینی و اجتماعی می باشد.
واژه حبس، به معنای مانع شدن از آمد و شد می باشد و حبس ضد تخلیه، و گشودگی است.

زبیدی در کتاب تاج العروس درباره حبس می گوید: حبس به معنای مانع شدن و نگه داشته شدن است، و اسم مفعول آن برون محبوس و حبس آمده است. واژه حبس ضد تخلیه و گشودگی می باشد، حبس و احتباس هر دو به یک معنا هستند، و احتبس یعنی خود را حبس نمود. برخی از دانشمندان لغت می گویند: حبس در شریعت به معنای نگه داشتن انسان در جای تنگ نیست بلکه به معنای جلوگیری از تصرف آزادانه او می باشد.^۹

۱-۸-۷ کلماتی که مترادف حبس هستند

۱- السجن، بفتح السین، مصدر سجن، و بكسر السین - فهو المكان الحبس^{۱۰}

۲- اعتقال: يقال اعتقلت الرجل حبسه، و اعتقل لسانه اذا حبس و منع من الكلام^{۱۱}

7-مجموع فتاوی ابن تیمیہ

8- بدایع الصنائع للكاسانی ۱۷۴/۷

9- احمد وائلی - معالم المحکومه الاسلامیه به نقل از احکام زندان در اسلام

10- لسان العرب و القاموس المحيط و اژه (سجن) - تفسیر طبری ۱۲/۱۲۵

11- المصباح المنیر و اژه (عقل)

اعتقال: گفته می شود در بند کردن پا . حبس آن است و در بند کردن زبان شخص . جلو گیری از کلام اوست .

واژه سجن، به معنای در زندان نگه داشته شدن است، و به همین معنا در آیه ۳۳ سوره یوسف به کار رفته است **قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ^{۱۲}** یا آیه ۳۶ **وَدَخَلَ مَعَهُ السَّجْنَ فَتَيَان^{۱۳}** .

در آیه، با فتح و کسر سین خوانده می شود، و در آیه ۳۶ واژه سجن به معنای فوق به کار رفته است. و در کتاب قاموس فیروز آبادی پیرامون واژه سجن چنین آمده است: (سجنه) یعنی اورا حبس کرد، سجن با کسر سین به معنای حبس و زندان می باشد و کلمه سجان به معنای زندانبان است - در کتاب تاج العروس در رابطه با واژه سجن می گوید: سجنه - یسجنه سجنأ: یعنی اورا حبس کرد و سجن با کسر سین به معنای حبس است و با فتح سین مصدر است و صاحب سجن را سجان می گویند^{۱۴}

و در کتاب صحاح اللغه آمده است، سجن با کسر سین به معنای زندان است، و السجن با فتح سین، مصدر به معنای زندانی کردن است. و سجنه به معنای حبسه می باشد. یعنی اورا بازداشت کرد.^{۱۵}

۱-۸-۸ کلماتی که دارای ارتباط با حبس هستند

۱. الحجر: «بفتح الحاء و سکون الجیم المنع^{۱۶}» و مراد فقها از آن منع از تصرفات مالی مثل حجر سفیه^{۱۷} یا گفتاری مثل مفتی مجنون یا عملی باشد مثل حجر پزشکی جاهل^{۱۸}. و مراد از حجر ممنوعیت تصرف فرد است نه حبس کردن فرد^{۱۹}

۲. الحصر: «بفتح الحاء و سکون الصاد» المنع و الحبس^{۲۰} در آیه شریفه (و جعلنا للكافرين حصيرا^{۲۱}) ای سجنأ و حبسأ^{۲۲}

12 - گفت: خدایا زندان برای من دوست داشتنتی تر است تا آنچه مرا به آن دعوت می کنند.

13 - و با او (یوسف) دوجوان وارد زندان شدند.

14 - مرتضی زبیدی تاج العروس (قاهره: [بی تا])

15 - ابونصر اسماعیل بن حماد فارابی (صحاح اللغه)

16 - القاموس المحيط واژه (الحجر) به نقل از الموسوعه الفقهیه الكويتیه

17 - المطالب ملا انصاری ۴۰۵/۲ به نقل از الموسوعه الفقهیه الكويتیه

18 - حاشیه ابن عابدین ۶/ ۱۴۷ به نقل از موسوعه فقهیه کویته ج ۱۶ ص ۲۸۷

19 - موسوعه الفقهیه الكويتیه ج ۱۶ ص ۲۸۷

۳. الوقف: الحبس و جمعه اوقاف و وقوف - و جمع الحبس هنا احباس و حبس (بضم تین) ۲۳ و بین حبس و وقف فرق است چون حبس برای نگه داشتن اشخاص است و وقف برای اعیان خارجی ۲۴

۴. النفی: فی اللغه التغریب، و الطرد و الابعاد ۲۵

نفی: در لغت، به غربت فرستادن و طرد و دور کردن است

با توجه به مطالب ذکر گردیده به دست می آید که، مفهوم سجن و حبس عبارت است از: ایجاد مانع و جلوگیری از تصرفات آزادانه اشخاص، و به عبارتی مفهوم سجن و حبس این است که شخص در وضعیتی قرار گیرد که، آمد و شد او با مانع روبرو شود، و در حقیقت دچار یک نوع محدودیت شود. در قرآن کریم و سنت نبوی الفاظ سجن و حبس به معنای مانع شدن از تصرف شخص است، که در میان عرب متداول بوده و بکار میرفته بود. ۲۶

20- مصباح المنیر واژه (الحصر)

21- اسراء: ۸

22- ابی جعفر محمد بن جریر طبری . تفسیر طبری (بیروت : دار المعرفه، ۱۴۱۲ هـ.ق) ۴۴/۱۵

23- الصحاح واژه (وقف و حبس) . پیشین

24- جواهر الاکلبی للابی ۲/۲۰۵

25- الصحاح و مصباح المنیر واژه (نفی و غرب)

26- احمد وائلی - احکام زندان در اسلام - ترجمه محمد حسن بکائی (تهران : دفتر نشر فرهنگ اسلامی ۱۳۷۸) - ص ۱۱

۱-۲ بخش دوم

۱-۲-۱ پیشینه تاریخی زندان

درازای عمر زندان را به اندازه عمر انسان می دانند، در کتب تاریخی و دینی از حبس سخن به میان آمده است. داستان یوسف پیامبر، از شواهدی است که می توان ارائه کرد، او به خاطر تهمت زلیخا سالها به زندان عزیز مصر افتاد. اینکه میگوییم عمر دراز دارد نشان از یک سیر خطی ندارد. در دوره هایی دچار کثرت و گاهی دچار قلت بوده است. در برخی دوره ها مجازات بیشتر جسمی بوده است، و زندان به عنوان مجازات کمتر استفاده می شده است. در دوره هایی نیز بیش از آنکه زندان به عنوان مجازات باشد، برای نگه داری افراد در انتظار محاکمه به کار می رفته است. مثلا در قرون وسطی چنین هدفی برای زندان مد نظر بود

اولین زندان در سال ۱۵۳۶ میلادی برای نگهداری ولگردان به مدت نامعین افتتاح گردید و زندانیان ملزم به کار بودند و در سال ۱۵۵۰ در پاریس زندانی برای نگهداری گدایان و معلولین تاسیس شد در سال ۱۶۱۲ با اقتباس از دارالتادیب آمستردام اولین دارالتادیب برای نگهداری و تربیت گدایان در پاریس افتتاح شد. در سال ۱۶۷۰ میلادی ق ا د ک فرانسه تصویب شد. لکن تشکیلات اداره زندانها و انواع جرائم و مجازاتها نبود در ۲۷ ژوئن سال ۱۷۱۷ میلادی پارلمان فرانسه آیین نامه اجرایی زندانها را تصویب کرد. در سال ۱۷۸۰ لویی شانزدهم در مراسم افتتاحیه مجلس شورای ملی فرانسه چنین گفت: نگهداری زندانیان بدون توجه به سن مجرمین، مخصوصا نگهداری بدهکاران با سایر مجرمین وضع رقت باری در زندانهای فرانسه به وجود آورده است، زندانیانی که

برای اولین بار، زندانی می شوند بایستی از مجرمین حرفه ای تفکیک گردند. محکومین در بیمارستانها و دیوانها بکارگمارده شوند، و با اجرای مراسم مذهبی و نصایح به راه راست هدایت شوند.^{۲۷}

مجازات زندان در شمار قدیمی ترین مجازات ها قرار دارد و در حقیقت نوعی واکنش اجتماعی و ساده در قبال قانون شکنی بوده است. اگرچه در قوانین حمورابی مجازات حبس ظاهراً سابقه ای ندارد، و این قوانین بیشتر بر محازات هایی که دارای ضمانت اجرایی بدنی هستند مانند شلاق، اعدام، دیه و جریمه تاکید دارند. مع الوصف زندان به مفهوم امروزی، و به عنوان کیفری که، آزادی را از مجرم سلب می کند، از اواخر قرون وسطی و آغاز دوران رنسانس به کار گرفته شده است. و با تدوین قوانین کیفری اروپایی، توسل به آن به عنوان یک کیفر و واکنش جدید، در حقوق کیفری در ردیف مجازات های کیفری قرار گرفت.^{۲۸}

۱-۲-۲ پیشینه تاریخی زندان در اسلام

زندان واژه ای آشنا در طول تاریخ برای انسان هاست. در تمام قرون و اعصار استفاده از زندان به عنوان مجازات وجود داشته است. در طول تاریخ انسان های بی شماری در اثر عذاب و شکنجه درون زندان ها از بین رفته اند. زندان و شکنجه همواره به عنوان «ابزار قدرت» در اختیار حکام و فرمانروایان قرار داشته است. که در جهت ارباب مردم، و نیز سرکوبی مخالفان مورد استفاده قرار گرفته است. از اینرو نفرت و انزجار عمومی نسبت به زندان همیشه وجود داشته است. مطالعه تاریخ نشان می دهد که، زندان در صدر اسلام، البته به شکل و کیفیت امروزی وجود نداشته است. و گاهی اسیران و یا افراد خاطی را در مسجد یا دالان خانه و یا مکان های دیگر نگهداری می کردند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گاهی افرادی را که متهم به قتل عمد بودند، را حبس می نمودند تا حقیقت امر روشن گردد. و هرگاه معلوم می شد که کسی مستحق اجرای حد است، فوراً حد رابر او جاری می کرد. درباره این سخن که اولین زندان در اسلام توسط چه کسی ساخته

²⁷ تاج زمان دانش. حقوق زندانیان و علم اداره زندانها. (تهران: انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۷۶، چاپ سوم) ص ۱۵۵
²⁸ - ژان پردال. تاریخ اندیشه های کیفری، مترجم علی حسین نجفی (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳) ص ۷۸

شده است، اقوال مختلفی وجود دارد. برخی بر این باورند که نخستین زندان در اسلام توسط امام علی علیه السلام بنیان نهاده شد. و آن حضرت در کوفه و از بوریای فارس زندانی را ساخت و اسم آن را نافع گذاشت. و بعد هم زندان دیگری را از خاک و گچ بنا نهاد، و اسم آن را مخیس گذاشت.^{۲۹} دهه های نخست صدر اسلام را می توان، دوران طلایی احترام به کرامت انسانی نامید. در این دوران حقوق زندانیان، با توجه به سیره پیامبر(ص) و حضرت علی (علیه السلام) رعایت می شده است. بر کسی پوشیده نیست که در زمان شهادت حضرت امیر، تنها یک زندانی وجود داشت و آن هم قاتل آن حضرت بود.

در کتاب احکام السجون اقوال مختلفی در مورد ساخت نخستین زندان بیان شده است، نخستین کسی که در اسلام زندان را ساخت علی ابن ابیطالب (علیه السلام) بود، و خلفای پیش از او، زندانیان را در چاه ها زندانی می کردند. باز در احکام السجون آمده است^{۳۰}. در دوره پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآله) و ابوبکر زندان وجود نداشت، افراد در مسجد و دالان خانه ها زندانی می شدند. تا اینکه عمر در مکه، منزلی را به مبلغ چهار هزار درهم خریداری کرد و به زندان اختصاص داد. چنان که گفته شده است، در زمان عمر و عثمان نیز تا زمان حضرت علی (علیه السلام) زندان وجود نداشت، و حضرت علی (علیه السلام) اولین زندان را بنا نمود. و در الفائق آمده است که، افراد دزد این زندان را سوراخ نموده و زندانیان فرار کردند. سپس آن حضرت زندانی را از خشت ساخت و نام آن را مخیس گذاشت، و حضرت در این مورد می فرماید: الا ترانی کیسا مکیسا بنیت بعد نافع محبسا سجنا حصینا و امینا کیسا^{۳۱}

البته قول دیگری هست که، در زمان عمر به خاطر گسترش قلمرو حکومت اسلامی و کثرت مسلمانان و افراد تحت این حکومت، نیاز جامعه به زندان بیشتر مشهود گردید. لذا عمر خانه ای از صفوان بن امیه، به چهار هزار درهم خرید و به زندان اختصاص داد. و پیش از آن مردم را داخل مسجد یا دهلیزخانه ها حبس می کردند.^{۳۲} و بعدا در شهر های مختلف، زندان هایی را بنا نهادند و به اسم همان شهر معروف شدند. در زمان خلافت امویان، زندان های متعددی در شهر های حجاز، عراق و شام احداث کردند، و این زندان ها به سبب شهرت کسانی که در آن زندانی بودند شهرت پیدا می کردند. به تدریج زندان به عنوان ابزار قدرت در اختیار خلفای اموی قرار گرفت. و زندان توام با شکنجه، جایگاه وسیعی نزد خلفای اموی و خلفای عباسی پیدا نمود. به

²⁹ - دکتر تاج زمان دانش . حقوق زندانیان و علم اداره زندان ها . (تهران: انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۷۶) ص ۱۴۸

³⁰ - احمد وائل . احکام زندان در اسلام - مترجم محمد حسن بکائی (تهران: نشر فرهنگ اسلامی ، چاپ پنجم ، ۱۳۷۸) ص ۱۲۵

³¹ - رضوان شافعی . الجایات المتحدده بین القانون و الشریعه (قاهره: المطبعه السلفیه، ۱۳۹۸ه.ق) ص ۶۸

³² - ابن همام حنفی . شرح فتح القدير (بیروت: احیاء التراث العربی ، ۱۴۱۲ه.ق) ج ۵ ص ۴۷۱

فاصله کوتاهی پس از استقرار دین اسلام خلفای اموی و عباسی، برای از بین بردن مخالفان خود، اصول حقوق جزای اسلامی را نادیده گرفته و به قتل و ضرب و جرح و حبس مخالفین پرداختند. از جمله قتل و شهادت ائمه اطهار(علیهم السلام) از طرف خلفای اموی و عباسی لکه ننگی است، بر دامن تاریخ که هرگز زدوده نخواهد شد.^{۳۳}

³³- مرتضی حسینی . حقوق جزای عمومی (تهران : گنج دانش ، چاپ دوم ۱۳۸۲) ج ۱ ص ۱۰۷

بخش سوم - انواع و اهداف مجازات در اسلام

۱-۳-۱ انواع مجازات در اسلام

دین مبین اسلام هرگونه تخلف از اوامر الهی و تن دادن به معصیت و نواهی شرعی را ممنوع اعلام کرده است و همچنین تعدی به حقوق افراد و جامعه و برهم زدن امنیت عمومی را گناه و جرم تلقی نموده است و در تعالم دینی به مجازات های اخروی و دنیوی افراد بزهکار و گناه کار تاکید شده است اعتقاد به معاد و روز واپسین در زمره مسائل اعتقادی است و بر اساس آن انسان در محضر خداست که باید پاسخگوی اعمال و گفتار خود باشد و همین امر سبب شده که انسان های مومن از ارتکاب جرم و یزه دوری می کنند، بنابر مطالب فوق مجازات در اسلام دو بخش است، بخشی مربوط به آخرت است که در آیات و روایات تاکید زیادی بر رسیدگی در آنجا شده است و بخشی مربوط به این دنیا است که در فقه جزایی اسلام در چهار قسمت تحت عناوین حدود، قصاص، دیات و تعزیرات مطرح شده اند.

۱-۳-۲ حدود

مجازات های معینی در شریعت اسلامی هستند، که اندازه و مقدار آن در شرع مقدس مشخص شده است. در جرائمی که با سرنوشت اجتماع ارتباط دارند مثل زنا، قذف، شراب خواری، سرقت، محاربه، بغی، لواط، مساحقه و قیادت، اسلام در این جرائم به دفاع از حریم افراد و اجتماع می پردازد. زیرا هرگونه بی اعتنایی و سستی نسبت به مجازات، موجب تجری بزهکاران و نابودی اخلاق می شود. لذا شارع مقدس جهت اسقرار نظم و امنیت اجتماع و حفظ ثغور اخلاق، به جنبه عمومی این جرائم تاکید بیشتری دارد و بر اساس همین نگرش، قاضی در حوزه حدود الهی حق کم و زیاد کردن مجازات را ندارد.

۱-۳-۳ قصاص

در حقوق جزای اسلامی، برای جرائمی چون قتل و جرح عمدی، مجازات قصاص تشریح نموده است. و مجنی علیه و اولیاء دم مقتول، حق دارند که شخص جانی را قصاص نمایند. در قرآن کریم می فرماید: «وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا»^{۳۴}

وکسی که بی گناهی را بکشد ما برای ولی او سلطنت و قدرت قرار دادیم پس نباید در خون ریزی از حد تجاوز کند که کشته بی گناه، بوسیله قانون یاری شده است.

۱-۳-۴ دیات

دیات، جمع دیه است، و به مالی گفته می شود که به سبب جنایت بر نفس یا عضو مجنی علیه به ولی دم او داده می شود.^{۳۵}

۱-۳-۵ تعزیرات

چهارمین نوع مجازات در اسلام تعزیرات است، این نوع مجازات در شریعت اسلام اندازه و مقدار آن مشخص نشده است، و نوع و مقدار آن به مصالح جامعه و شرایط روحی شخص بزهکار بستگی دارد. در نظام جزایی اسلام، تعزیرات در محدوده جرائمی است که برای آنان مجازات معینی مقرر نشده است.

³⁵ - قانون مجازات اسلامی . تهران: گنج دانش ویرایش ۱۳۸۱